

VÍRUSHELYZET UTÁN: SZÜLŐI MEDIÁCIÓ ÉS VESZÉLYÉRZÉKELÉS¹

AFTER A VIRAL SITUATION: PARENTAL MEDIATION AND THREAT PERCEPTION

BAGOLY ANABELLA

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszeredai Kar
bagoly.anabella@yahoo.com

DOI: 10.59357/ProSciRural.2023.1.03

Összefoglalás

„A gyerekek technológiahasználatával kapcsolatos szülői mediáció kérdése az utóbbi években egyre inkább előtérbe került mind a tudományos, mind a szakpolitikai diskurzusban (Kutrovács et al., 2018:47).” A szülői közvetítés elmélete a gyermekek digitális médiahasználatára során potenciálisan jelentkező veszélyek mérséklésével és megelőzésével kapcsolatos szülői törekvésekre és kísérletekre vonatkozik. Feltáró jellegű kutatásom fő célkitűzése székelyföldi térségben, kisvárosi környezetben élő, általános iskolás gyermekek édesanyjainak vizsgálata a gyermekek internet és IKT eszközhasználatára során felismert veszélyekről alkotott véleményükkel kapcsolatban. Célom, induktív kutatási stratégia mentén, félig strukturált interjúkon keresztül azon veszélyek beazonosítása, amelyeket az interjúalanyok családi szabályozási gyakorlatok során felismernek. A beazonosított veszélyek közül az alábbi tanulmány keretében két veszély kerül részletesebb kifejtésre és bemutatásra.

Kulcsszavak: szülői mediáció, veszélyérzékelés, induktív kutatás, székelyföldi szülők

¹ A tanulmány a 2023-ban megírt Vírushelyzet után: szülői mediáció és veszélyérzékelés című mesterképzésen készített diplomamunkám keretében készült kutatás egy részletét emeli ki és tárgyalja.

Bevezetés

A gyerekek szocializációs folyamatát meghatározó – hagyományosnak tekinthető – alapvető kapcsolatrendszer (család-iskola vagy éppen a szülő-gyermek-pedagógus) napjainkban egy fontos új ágenssel egészül ki, az internettel. „A változó információs környezetben a szocializáció ágenseinek (család, iskola) szerepe és tekintélye átalakulóban van (Albert, 2017:236).” A hagyományos családi modellben és gyermeknevelési gyakorlatban új kihívásokat hoz felszínre az internethasználat lehetősége, új kihívások elé állítja a szülőket. Tágabb értelmezésben azt mondhatjuk, hogy felerősödik a szülői mediáció fontossága, ami nem kizárólag ugyan, de jelentős mértékben a gyermekek és a média közötti kapcsolatban potenciálisan jelentkező veszélyek mérséklésre vonatkozik.

Kutatói érdeklődésem középpontjában a szülői közvetítő stratégiákat átható, a gyermeknevelés témakörébe implementálódó Veszélyérzékelés elemzése áll a gyermekek internet és IKT eszközhasználatára vonatkozóan. A szülői mediáció kérdéskörének kiemelt jelentőséggel bíró aspektusa a médiahasználat során jelentkező veszélyek, negatív hatások kérdése. Az általam végzett, induktív kutatási stratégiát követő, feltáró jellegű kutatás központi kérdése a székellyöldi térségben, kisvárosi környezetben élő, V-VIII. osztályos gyermekek édesanyjainak veszélyérzékelése a gyermekek internet- és digitális eszközhasználatára vonatkozóan. A téma fontosságát a szülői mediáció előtérbe kerülése, a szülők fokozott érdeklődése és lehetőségeinek keresése adja. A vizsgálat időbeliségének meghatározásához szervesen hozzájárul a vírushelyzet utáni időszak értelmezése. Kutatásomat 2023 márciusában végeztem és saját meghatározásom szerint vírushelyzet utáni időszaknak az online oktatást követő, a fizikai oktatáshoz való hangsúlyos visszatérést jelöltem meg. A vírushelyzet a társadalom minden területére kimutatható hatást gyakorolt, az oktatási rendszerre és az ezzel szoros összefüggésben álló IKT eszközhasználatra egyaránt. A kényszeresen megnövekedett eszközhasználat pragmatikus és elméleti kihívások elé állította a szülőket, akiknek szabályozási és felügyeleti kísérleteiket a generációk közötti, IKT kompetenciabéli különbségek csak tovább nehezítették. Kutatásom elsődleges célkitűzése a vizsgált szülők alkotta célcsoport által felismert veszélyek feltárása.

Adatgyűjtési módszerként félig strukturált interjúvezetőt alkalmaztam, a gyűjtési munka során összesen 10 interjút készítettem. A célcsoport meghatározásában minden más demográfiai, társadalmi, szociális és gazdasági tényezőtől eltekintettem, a lakhely, illetve a gyermek életkora volt célcsoportképző tényező. Az adatfelvétel

során kapott narratívák szöveges rögzítése után egységes szövegkorpuszként kezeltem a szövegegyüttest és kivonatoltam azokat a kijelentéseket, amelyekben a szülők explicit vagy implicit módon a szabályozási gyakorlatuk során felismert internetes és digitális veszélyeket említették. A kutatás induktív megközelítését kutatásom feltáró jellege, illetve a választott feldolgozási eljárás indokolja. A feldolgozás során nem a szakirodalomban gyakran jelzett, más társadalmi környezetben kidolgozott és többféle hasznosított, úgynevezett veszélykategóriákat vettem alapul (bár ez a megközelítés is hasznosítható), hanem az interjúalanyok szövegeiben előforduló veszély értelmezések alapján alkottam meg az elemzés kategóriáit. A kutatási eredmények értelmezése ennek következtében 6 különböző veszélykategória meghatározásán alapszik. A kivonatolás során összesen 130 állítást sikerült kiválasztani, amelyeket tematikusan csoportokba rendezve a következő hat kategória mentén tárgyaltam: Közösségromboló hatás, Az információhoz való túlzottan könnyű hozzáférés veszélye, Megnövekedett képernyőidő, Viselkedésmintázatok követése, A közösségi média hordozta veszélyek és a Fizikai egészségkárosító hatások.

A téma térségi szakmai megalapozottsága

Szakmai érdeklődésem középpontjában a székelyföldi térségben, kisvárosi környezetben élő, V-VIII. osztályos gyermekek édesanyái állnak, az ők magatartása, viszonyulása, szabályozási stílusa, félelem és veszélyérzékelése a gyermekek internet- és digitális eszközhasználatával kapcsolatban. A 2018-ban kezdődő kutatómunkám szakmai keretét a „Média hatása a gyermekekre és fiatalokra” Kutatási Program Kutatócsoportja biztosította. A program keretében került publikálásra számos olyan térségi vizsgálati eredményt feldolgozó tanulmány, amely térségi szakirodalmi kontextusként szolgál korábbi és jelenlegi kutatási munkámhoz is. Korábbi dolgozataimban, ezzel egyidőben tanulmányaimban is, a teljesség igényével részleteztem a Kutatócsoport tagjainak azon szakmai eredményeit, amely a választott témakörhöz igazodik, közvetett vagy közvetlen módon vele kapcsolatban áll (Bagoly, 2018, Bagoly, 2019a, Bagoly, 2019b).

A továbbiakban olyan, székelyföldi térségben végzett vizsgálatok eredményeit szeretném bemutatni, amelyek közvetlenül kapcsolódnak jelen szakmai írás központi témájához, a kutatási eredményekben ismertetett szülői felismerésekhez.

A szülői veszélyérzékelések vizsgálata során a megkérdezettek több esetben is rámutattak az online tartalmak, kiemelten a közösségi média és az online játékok

negatív hatására a gyermekek beszédét, nyelvhasználatát, mondatalkotását, verbális önkifejezését illetően. A Média hatása a gyermekekre és fiatalokra Kutatási Program keretében készült egy tanulmány sorozat, amely kiemelten a digitális eszköz- és internethasználat anyanyelvhasználatra gyakorolt hatásával foglalkozik, még a vírushelyzet előtti időszakban, amikor az online oktatással egyidőben megnövekedett közösségi média használat nem volt ilyen mértékben jellemző az általános iskolások gyakorlatában. Biró A. Zoltán „Attól függ, kinek írunk...” című tanulmányában hetedik és tizenegyedik diákok körében végzett kérdőíves adatfelvétel mentén gyűjtött narratívákat tárgyal, amelyek a normatív nyelvhasználati szabályokra és szövegalkotási feladatokhoz való hozzáállásra vonatkoznak (Biró, 2016). Szócs Erika két, 2017-ben publikált tanulmányában a digitális nyelv anyanyelvre gyakorolt hatását vizsgálta. A digitális kommunikáció a hagyományos írott kommunikációs lehetőségeket grafikus jelek alkalmazhatóságával egészíti ki, a szerző a szöveg terjedelmének és a grafikus jelek előfordulási számának összefüggése mentén végezte kutatását (Szócs, 2017a), illetve egy interjú sorozatra alapozott kutatást is végzett magyar nyelv és irodalom oktató pedagógusok körében, hogy véleményük szerint milyen hatással van a digitális nyelv a gyermekek anyanyelvhasználatára (Szócs, 2017b). Ugyanezen évben (2017) közzétett Bodó Julianna „Internet és nyelvhasználat. Megközelítési lehetőségek az elméleti paradigmaváltás tükrében” címmel egy tanulmányt, amely a médiakutatások egyik új trendjébe illeszkedik. Egy részletes médiahatás-elméleti áttekintés után az internet anyanyelvre gyakorolt hatást vizsgálja a felhasználók szemszögéből megközelítve (Bodó, 2017b).

Jelen írás kutatási eredményei elsősorban a szülők által érzékelt digitális veszélyekre koncentrálnak. Az eredmények tükrében megfogalmazható az a felismerés, hogy a megkérdezett szülők által egyik legtöbbször kiemelt veszély a gyermekek szocializációs közegének átalakulása, a hagyományos, klasszikus szocializációs minták elavulása. Az internethasználat szocializációs lehetőségekre gyakorolt hatásával kapcsolatban is készültek tanulmányok a Kutatóprogram keretében, a vírushelyzet előtti időszakban. Antal Bartalis Imola még 2012-ben felismerte a vizsgálat fontosságát az internethasználat személyes kapcsolatok alakulására gyakorolt hatására vonatkozóan. A szerző tanulmányában azt vizsgálta, hogy a középiskolások személyes kapcsolataira milyen hatással van az internethasználat: fenntartja vagy éppen megakadályozza a már kialakult kapcsolatok fenntartását és új kapcsolatok kialakítását, háttérbe szorítja-e más kommunikációs formák működését (Antal Bartalis, 2012).

Albert Orsolya egy másik szocializációs közeg tekintetében tárgyalja az internet szerepét és hatását: a család-iskola-média kapcsolatrendszer tükrében (Albert, 2017).

A fentiekben ismertetett térségi szakirodalmi tételek képezik jelen kutatásom szakmai kontextusának fontos alapját.

Szakirodalmi szempontok

„A gyerekek technológiahasználatával kapcsolatos szülői mediáció kérdése az utóbbi években egyre inkább előtérbe került mind a tudományos, mind a szakpolitikai diskurzusban (Kutrovács et al., 2018:47).” Ennek a fokozott érdeklődésnek egyik lehetséges magyarázata a gyermekek által elérhető és birtokolt IKT eszközök megsokszorozódása, a családban használatban lévő digitális eszközök számának növekedése. Ehhez szorosan kapcsolódik a digitális eszközök mobilitásának kérdése is. Ameddig a családban asztali számítógépek és televíziók voltak az elsődleges digitális eszközök, addig azok használatának a szabályozása, a gyermekek tevékenységének felügyelete az eszközök helyhez kötöttsége miatt gyakorlatiasabb és egyszerűbb volt. A mobiltelefonok, a hordozható számítógépek (laptopok, tabletek) elterjedése megszüntette ezt a helyhez kötöttséget és magasabb fokú privát eszközhasználati lehetőséget eredményezett. A gyermekek otthoni internethasználata kikerült az otthon fizikai környezetéből, vagy a családi házon belül a közösségi tereken (nappali) kívül privát tereikben (saját hálósoba) is elérhetővé vált az eszközhasználat. Ez a szülőket újabb kihívások elé állította. Az időtartam és fogyasztható tartalom szabályozása, mint a szülői érdeklődés középpontjában álló kérdések, nehezebben felügyelhetővé váltak.

Katrien Symons és munkatársai egy 2017-es tanulmányukban olyan szülői nehézségeket mutattak be, amelyek megnehezítik azok mediációs gyakorlatát: elsőként a gyermekek részéről érkező szülői autoritás megkérdőjelezését emelték ki a szerzők, másodikként a szülői IKT kompetenciákban jelentkező hiányosságok és a szülők-gyermekek közötti digitális kompetenciák közti különbséget. Egy harmadik következtetés a korábban említett gondolatmenethez kapcsolódik, miszerint a gyermekeknek egyidőben több digitális eszközhöz is hozzáférésük van és ez megnehezíti gyakorlatilag a szabályozást és a figyelemmel követést a párhuzamos tevékenységeknek és online aktivitásnak. Végezetül az idő fizikai korlátait emelik ki a szerzők. A szülői mediációs tevékenység egy időigényes, hosszútávú tevékenység és a szülők elfoglaltságai és más jellegű kötelezettségei is gyakran megnehezítik közvetítői feladataikat (Symons et al., 2017a: 20-22, saját fordítás).

Ron Warren egy 2020-ban írt publikációjában megfogalmaz két további átgondolásra érdemes szülői nehézséget a mediációs gyakorlat kapcsán, ami a szülők és a gyermekek generációs különbségeiből és akár IKT kompetenciájukból fakad, hogy gyakran a gyermekek nem értenek egyet szüleik mediációs törekvéseivel. Ez azt eredményezi, hogy a szülők közvetítői gyakorlatukat a gyermekek fejlődésével arányosan kell alakítsák, ugyanakkor el kell fogadják gyermekük növekvő önállóságát is (Warren, 2020).

A szülői mediáció, vagy másként a szülői közvetítés elmélete, nemzetközi szakirodalmi tételekben több megközelítésben is értelmezésre került. Hagit Sasson és Gustavo S. Mesch tanulmányukban a szülői közvetítés elméletét úgy értelmezik, mint a szülők és gyermekeik közötti interakciók típusainak megfelelő eltérő szerepfelfogások a médiahasználattal és médiafogyasztással kapcsolatosan (Sasson – Mesch, 2019, saját fordítás). Lynn Schofield Clark ezzel szemben a szóban forgó elmélet lényegét illetően úgy fogalmaz, hogy a szülői mediáció abban nyilvánul meg hogy a szülők hogyan használják saját személyközi kommunikációs lehetőségeiket és eszköztárukat a média által gyermekeikre gyakorolt negatív hatások enyhítésére (Clark, 2011, saját fordítás). Ron Warren megfogalmazásában a szülői közvetítés elmélete a szülők arra irányuló kísérleteire és erőfeszítéseire utal, hogy figyelemmel kísérjék és szabályozzák gyermekeik médiahasználatát, illetve kialakuljon közöttük egy interakció a gyermekek médiafogyasztási szokásairól és a fogyasztás tartalmáról (Warren, 2020, saját fordítás). A három szakirodalmi tétel metszéspontja abban a felismerésben érhető tetten, hogy mindhárom szerző a szülői mediációs tevékenység elsődleges célkitűzéseként a médiahasználat lehetséges negatív hatásainak enyhítését emeli ki, a megtapasztalt hatások elhárítását vagy éppen a felismert potenciális veszélyek megelőzését. Symons és munkatársai szakirodalmi áttekintése Ang 2015-ös tanulmányának következtetésére hívja fel a figyelmet, miszerint a szülői mediációs tevékenység során felhalmozott szülői ismeretek a gyermekek online tevékenységét illetően csökkenthetik a digitális tér veszélyeit és azok negatív hatását a gyermekekre (Ang, 2015 in Symons, 2017b). Áttekintésükből az is kiderül, hogy a szülői közvetítésre vonatkozó vizsgálatok leginkább a gyermekek kockázatos internethasználatával kapcsolatos veszélyek megelőzésére vonatkoznak és nem a szülői tudás és ismeret felmérésére. A szülői mediáció értelmezése nem kizárólag a szülői korlátozó stratégiák alkalmazását jelenti, hanem a szülői felügyeletet és a felügyelet során tapasztaltak megbeszélését is a gyermekekkel (Symons, 2017b). Zaman és Mifsud közös

tanulmányának egyik következtetése szintén a szülői mediáció elméleti keretének ad értelmezési lehetőséget. A szerzők úgy fogalmazzák, hogy a szülői közvetítés egy dinamikus folyamat, amelyet a szülők és a gyermekek közösen alakítanak ki az aktuális helyzet kontextusában (Zaman-Mifsud, 2017). Symons és munkatársai egy 2017-ben megjelent tanulmányukban rávilágítanak arra, hogy az internethasználat elterjedése és a használat mértékének fokozódása irányította a figyelmet a szülői felügyelet és szabályozás fontosságára a lehetséges negatív hatások csökkentése érdekében, de a szülői közvetítés nem specifikusan és kizárólag az internethasználatra értendő. A szülői mediációval kapcsolatos első kutatások kifejezetten a tévézés időszakából származnak és az abban az időben szerzett kutatási tapasztalatok és eredmények szolgáltattak elméleti alapként a szülők internethasználatával kapcsolatos szabályozási lehetőségeik értelmezéséhez (Symons et al, 2017c).

Ez a felvázolt gondolatmenet indokolja leginkább a jelen disszertációban vizsgált témakör létjogosultságát. A szülői mediációs tevékenység veszélyelhárításra és megelőzésre vonatkozó jellege a szülői veszélyérzékelés vizsgálatának fontosságát alapoza meg. Továbbá Kutrováczi Kitti egy 2022-es írásában megerősíti a vírushelyzet utáni vizsgálat lényegi kérdését. A szerző kifejti, hogy a világjárvány felhívta a figyelmet a technológia, a digitális eszközök szülői gyakorlatba és oktatásba való beágyazottságának mértékére, miközben a társadalmi digitális egyenlőtlenségeket csak még tovább növelte. A szülőknek egyszerre jelent kihívást a kialakult és felerősödött helyzet és egyszerre tudatosítja számukra, hogy a digitális erőforrásokhoz való hozzáférés biztosítása növeli a gyermekek társadalmi versenyképességét (Kutrováczi, 2022, saját fordítás).

Módszertan

Kutatásomat induktív kutatási stratégia vezérelte, amelynek elméleti keretét a szülői mediációs gyakorlatba ékelődő digitális neveléssel kapcsolatos elméleti kérdésselvetések alkotják és ennek a mediációs gyakorlatnak egy kutatói értelmezésem szerint meghatározó jelentőséggel aspektusa a szülői veszélyérzékelés a gyermekek internet- és IKT eszközhasználatára vonatkozóan. A kutatói munka során célkitűzésem és munkavégzési módszereim, hozzáállásom teljes mértékben a kvalitatív kutatások főbb jellemzőihez igazítottam, az adatgyűjtés és adatfeldolgozás, illetve a kapott adatok értelmezésének folyamata tökéletesen illeszkedik a Szokolszky által megfogalmazott munkamódszerhez: „A kvalitatív kutatásra ezzel szemben a folyamat

közbeni analízis a jellemző: az elemzés a kutatás egész menetét áthatja; adatgyűjtés, adatfeldolgozás és elemzés összefonódnak (Szokolszky, 2004: 240).” Ezen gondolatmenet szerint fogalmazódott meg bennem munkavégzésem során az a kutatói igény, hogy a későbbiekben részletes kifejtésre kerülő veszélykategóriák kialakítása az elemzés során nem a szakirodalom által meghatározott veszélytipológiák mentén történjen, hanem az adatgyűjtés során kapott információkat tekintve kiindulópontként én magam alkotok meg olyan kategóriákat, amelybe az egy irányba mutató, egy kérdéskört és problematikát feldolgozó kijelentéseket tudom csoportosítani.

A vizsgált célcsoport meghatározásában a korábbi kutatói munkák során szerzett tapasztalatok jelentették a követendő irányelvet: V-VIII. osztályos, általános iskolás gyermekek édesanyjaival készítettem félig strukturált interjúkat.

A szülői szabályozási és felügyeleti kísérletek, gyakorlatok során felismert, internet és IKT eszközhasználattal összefüggő veszélyek érzékelésének vizsgálatát neveztem meg kutatásom fő célkitűzésének. A megkérdezett interjúalanyok főbb demográfiai jellemzőinek tekintetében megállapítható, hogy székellyföldi térségben, kisvárosi környezetben élő édesanyákat kérdeztem, akik kiválasztásánál a gyermekeik kora, illetve a lakhely volt kizárólagos tényező. Szintén korábbi személyes kutatási tapasztalatból származtatható az a felismerés, miszerint a kisvárosi térségben élő édesanyák szabályozási gyakorlatában megfigyelhető az autoriter szabályozási stílus autoritativ stílusdominanciába való eltolódása (Bagoly, 2018). Ez feltételezi a szülő-gyermek közötti együttműködési törekvést, mindkét aktor részéről a nyitottságot és kölcsönös bizalmat. Ezen felismerés tükrében tartottam vizsgálatra érdemesnek és fontosnak a célcsoportot, akik a gyermekeikkel való együttműködési szándék jegyében követik figyelemmel azok internet- és IKT eszközhasználati tevékenységüket.

Vizsgálatom központi elemei a gyermekek internet- és IKT eszközhasználata során jelentkező veszélyek és azok szülői interpretációi. Veszélyként azonosítom a digitális térben szerezhető negatív tapasztalatokat, azokat az információkat, amelyek negatívan befolyásolhatják a gyermekek fizikai és pszichés fejlődését, azokat a negatív hatásokat, amelyek a gyermekek fizikai és mentális egészségére károsító jelleggel hatnak, illetve azokat a változásokat, amelyeket a szülők saját gyermekkori tapasztalataihoz mérten vagy a gyermekek vírushelyzet előtti gyakorlatához mérten nem megfelelő, nem követendő irányvonalként értelmeznek.

Kutatásom célkitűzése a kisvárosi környezetben szocializálódó általános iskolás gyermekek édesanyjainak veszélyérzékelése a gyermekek internet- és IKT eszközhasz-

nálatára vonatkozóan. Ennek értelmében szülői véleményekre, hozzáállásra, interpretációra fókuszáltam, amelynek vizsgálatához a legmegfelelőbb módszerként az interjúk lekérdezést azonosítottam. Ez az eljárás lehetőséget biztosított a megkérdezett szabad vélemény kifejtésére egy félig strukturált beszélgetés keretében.

Három fő témakörre osztott interjúvezetőt alkalmaztam. Az első témakör a vírushelyzet hozta változások mindennapokba való beépülését követő új helyzetre irányult. A második témakör kiemelten a szülői véleményekre és felismerésekre vonatkozik, szülői attitűdöt vizsgál. A harmadik, szintén direkt típusú kérdés az általános és specifikus veszélyfelismerést követő személyes aggodalomra vonatkozik, a kapott válaszok a megkérdezett édesanyák meglátása szerint legfontosabbnak tartott veszélyekről adnak képet.

Adatgyűjtés során összesen 10 félig strukturált interjút készítettem. A rögzített narratívákat egységes szövegtörzsként kezeltem és a kutatás fő irányvonalainak megfelelő kijelentéseket kivonatoltam, szám szerint 130 kijelentést.

Jelen kutatás esetében nem a szakirodalom által kialakított kategóriák mentén csoportosítottam a redukált adatmennyiséget, hanem annak tartalmából kiindulva alkottam meg az elemzés kategóriáit. A kódolás során 6 kategóriát alakítottam ki, amelyek a következők voltak: Közösségromboló hatás, Az információkhoz való túlzottan könnyű hozzáférés, A gyermekek kognitív képességeinek ellustulása, Megnövekedett képernyőidő, Viselkedésmintázatok követése, A közösségi média hordozta veszélyek. Jelen tanulmány keretében a Kutatási eredmények alfejezetben a Viselkedésmintázatok követéseként elnevezett kategória eredményeit, illetve a Közösségi média hordozta veszélyekként beazonosított eredményeket ismertetem részletesen kifejtve.

Kutatási eredmények

A „Viselkedésmintázatok követése” elnevezést kapott kategóriába sorolt 22 állítást két további alkategóriát kialakítva tárgyalom, egyrészt a hagyományos erkölcsi tanításokkal szembemenő, leggyakrabban kiemelt, negatív viselkedési modell felvázolásával: „Az agresszió, mint eltanult viselkedési modell”, másrészt egy másik, szülők által tett megfigyelés tükrében, miszerint a digitális térből eltanult mintázatokat a gyermekek átültetik a fizikai térbe, beépítik közösségi gyakorlataikba, ezzel valóságossá téve az online tartalmakat: „Az online tér valóságossága.”

1.1. Viselkedésmintázatok követése

Ebbe a kategóriába sorolt 22 kijelentés értelmezése mögött összetett, több komponensű gondolatmenet áll, melynek alkotóelemeit egyenként ismertetem. A megkérdezett édesanyák elmondása szerint közvetlen kapcsolatot fedeztek fel a gyermekek viselkedésének megváltozása és az internethasználat, eszközhasználat között. A szülők explicit módon beazonosították azt a jelenséget, miszerint a gyermekek eltanulják és saját gyakorlatukban is alkalmazzák a digitális térben látott viselkedésmintákat. A kivonatolt kijelentésekben ezek a mintaleképezések elsősorban a gyermek-gyermek közötti fizikai térben történő játékba implementálódnak, de a nyelvhasználatra, beszédstílusra vonatkozó mintákat is leképezik a gyermekek. Ennek a jelenségnek az illusztrálásához mutatok be néhány kivonatolt kijelentést:

„Egymás között is, testvér testvérral, látom, hogy nem úgy játszanak, ahogy egy gyerek kéne játsszon, hanem csúnyán beszélnek, ütnek, verekednek, de nem úgy, hogy csak fellöki, hanem durván, ahogy látja.”

„Trágár szavakkal beszélgetnek egymás között, és tényleg. Ami egyszer csúnya szó létezik, az elhangzott 10 percen belül.”

„Utána kellett nézzek, hogy mi ez a film, hogy megnézheti vagy nem nézheti, 10 éves vagy 12 éves nézheti, de az egész gyerek már tudta és utánozta a szereplőket.”

1.1.1. Az agresszió, mint eltanult viselkedésmodell

A gyermekek korábbi viselkedési modelljeinek átalakulása és a megnövekedett internethasználat hozta változások felismerésének egyik magyarázata az lehet, hogy a szülők hagyományos elveivel, a gyermekeik számára átadott erkölcsi tanítással szembe mennek az interneten fellelhető viselkedési minták. A szülői erkölcsi normáknak nem megfelelő nyelvhasználat, a valós fizikai erőszak alkalmazása a játékokban mind nevelési elvekkel szembemenő viselkedés, ahogyan az agresszió is, ami a jelenlegi kategóriába kivonatolt 22 kijelentés közül 5 állításban nyíltan van megnevezve:

„Hát én úgy látom, hogy nagyon agresszívak, nagyon-nagyon idegesek, agresszívak, durvák, nem tudnak szépen beszélni, mert onnan is csak a csúnyát látják, és vannak ezek az agresszív játékok, nem tudom pontosan mi a neve, csak tudom, hogy lónek benne és egymás között tudnak beszélni, és hallom, hogy: „Dögölj meg! Állj onnan félre!”, a gyerekből agresszív lesz.”

„Én azt látom, hogy az internet nagyon agresszív a gyerekekre nézve.”

„A gyermek agresszív már, ki van készülve, bele van bújva, akkor is reszket, és akkor sokszor már rá kell szóljak, hogy tedd el a telefont, mert összetöröm.”

A szülők erkölcsi normáival szembemenő viselkedési mintázatok forrását legnagyobb mértékben a játékokkal azonosítják. Elmondásuk szerint az erőszakos játékokban látott viselkedésmoделlek leképezése teszi a gyermekeket agresszívvá, emellett a szintén korábban már említett tényezők mentén értékelt, nem megfelelő tartalmú filmek is lehetnek a veszélyforrások, de olyan narratíva is besorolásra került ebbe a kategóriába, ahol a szülők különböző közösségimédiás felületeket említettek veszélyforrásként. Az a felismerés, miszerint a különböző tényezők mentén nem megfelelő viselkedésnek definiált mintákat a gyermekek az online térben hozzáférhető játékokból tanulják meg 8 állításban szerepelt explicit módon kifejtve. Az alábbiakban tulajdonképpeni példák mentén szeretném illusztrálni a játékok megjelölését, mint elsődleges agresszió forrás, illetve olyan további platformokat, ahol a gyermekek a hagyományos erkölcsi mintákkal szembemenő viselkedést tanulhatnak el:

„Nézhet ilyen-olyan filmeket, amiből a hülyeség jön be.”

„Hát azért nagyon veszélyes, vannak ilyen-olyan játékok, erőpróbáknak kell eleget tenni.”

„Vannak ilyen rossz játékok is volt az a Kék Bálna, amik bekebelezik és elbolondítsák.”

„Igen van mert bárkivel beszélhet, olyannal is, akit nem ismer, bejelölheti ismerősként, különféle dolgokat is nézhetnek veszélyes lehet akár a játékok is abban a korban, amit sok szülő nem vesz észre mennyire káros lehet lövöldözős játékok vagy bármilyen rossz gondolatba viszi bele őket.”

1.1.2. Az online tér valóságossága

Az a tény, hogy a szülők felismerik és részben vagy egészben átlátják a digitális térből megszerzett információk és mintázok valós fizikai térbe való átültetésének folyamatát, arra enged következtetni, hogy a szülők világos határt azonosítanak be az online valóság és a fizikai valóság párhuzamos síkjai között, míg ez a határképzés nem feltétlenül jellemző a gyerek valóságalkotási folyamataira. Egyrészt az online játékokban megalkotott valósághű világokba való belehelyezkedés hatására, másrészt a digitális térben is kialakítható kommunikációs interakciók miatt a gyermekek valóságérzékelése összemosódik az online valóságok felismerésével és elkülönítésével. Tekintve, hogy a fizikai valóság mintájára alkotnak meg párhuzamos online tereket, a gyermekek esetenként hiányos IKT kompetenciája nem minden esetben teszi lehetővé, hogy a jelenséget ne két irányú, reverzibilis folyamatként értelmezzék (a valóság digitális térben történő megjelenítése nem egyenértékű az online világok valóságba való átültetésével). A kategóriába sorolt 22 kijelentés közül két esetben direkt módon került kifejtésre ez a fajta különbségtétel a fizikai és online valóságok között:

„Hiába magyarázzuk, hogy az nem jó, mert úgyis megvesszük azt a hozzávalót, elkészíti a reform konyhát és akkor kerül a kukába, de ez is egy jó tapasztalat, mert akkor el tudjuk magyarázni, hogy látod, hogy ami a médiában megjelenik, az nem biztos, hogy igaz, többnyire ferdített dolog. Azt elmondom mindig, hogy kipróbálhatod, de ne csalódjál, mert nem biztos, hogy úgy van.”

„Nem csak az a vonzó, ami a képernyőn van, hanem a valóság is.”

A megkérdezettek veszélyelhárításra, a veszélyek megjelenésének minimalizálására vonatkozó kísérletei között is találunk olyan kijelentéseket, számszerűen 3-at, amelyek egyértelműen a valóság és a digitális térben teremtett online valóság közötti különbségekre mutatnak rá, mint veszélyforrásokra:

„A gyerekeknek érdekes, amit az interneten látnak, éppen ezért olyasmiket kéne kitalálnunk a valóságban, ami megmutatja nekik, hogy a valóság is lehet ugyanolyan érdekes, vagy még érdekesebb.”

Összességében elmondható, hogy a digitális térből eltanult viselkedési mintázatok leképezése a valós fizikai térre veszélyforrásként értelmezhető. A szülők által követendőnek tekintett erkölcsi nevelés irányvonalai szembe mennek az online térből eltanulható, negatív hatású modellekkel. A megkérdezett édesanyák 22 állítással tettek arról tanúbizonyságot, hogy míg ők felismerik és egyértelműen elkülönítik a fizikai valóság és az online valóság eseményeit, addig gyermekeiket a határok összerosódásától féltik. Az agresszió és erőszak, mint negatív viselkedési minták jelentek meg a legtöbb kivonatolt kijelentésben, ezeknek elsődleges forrását a szülők az internetes, digitális játékokkal azonosították, de a közösségimédiás platformok és a filmek is említésre kerültek, mint agressziót hordozó veszélyforrások.

A vírushelyzet hozta változásokkal legszorosabb összefüggésben álló veszélykategória a második legnépesebb, az ide sorolt kijelentések számszerűségének tekintetében. Az online oktatás elterjedése, mint a vírushelyzet egyik hozadéka, maga után vonta a közösségi média használatának elterjedését is a fiatalabb generációk gyakorlatában. Ezt az elterjedést egy bizonyos mértékű kényszer hatja át, a gyermekek internet- és IKT eszközhasználatára vonatkozó szülői szabályozási eljárásokkal ellentétes gyakorlat. A „Közösségi média hordozta veszélyek” elnevezésű kategóriába összesen 24 kijelentés került besorolásra, amelyeket két további alcsoport meghatározásával értelmezek. Egyrészt a közösségi média lehetőséget biztosít a verbális online kapcsolatteremtésre, itt a szülők az idegenekkel való interakció veszélyét nevezték meg az aggodalmat kiváltó egyik fő okként, de explicit módon kiemelték a fényképek megosztásának lehetséges veszélyeit is. A két jelenséget két külön alkategóriában tárgyalom a következő elnevezésekkel: „Idegenekkel való interakció” és „A digitális térben történő fényképmegosztás.” Egy harmadik aspektus is ezen veszélykategória tárgyát képezi, ami egy tágabb értelmezési keret használatát igényli és a gyermekek hosszútávú életpályájának alakulására fókuszál: „A közösségi média hatása a gyermekek életpályájára.

1.2.A közösségi média hordozta veszélyek

A vírushelyzet utáni állapot időbeliségét illetően az online oktatást követő időszakot, a fizikai oktatáshoz való visszatérés idején megfogalmazott szülői vélekedéseket vizsgáltam. A közösségi média használata az V-VIII. osztályos gyermekek gyakorlatában szoros összefüggésben áll az online oktatás idején bekövetkezett változásokkal, az alternatív megoldások és eszközök bevezetésével, azok digitális térbe

való áthelyezésével. A kutatási eredmények elemzése című fejezet bevezetőjében részletesen kifejtett kényszerhelyzet is magyarázza a közösségi média gyermekek körében történő térnyerését. A kategória megalkotását 25 egy irányba mutató, egy jelenséget körül járó kijelentés tette indokolttá. Ezekből szeretném elsősorban azokat a narratívákat megemlíteni, amelyekben a szülők nyíltan rámutatnak az online oktatás és a gyermekek közösségi média használatának összefüggésére:

„A tanárok is újabban meg vannak szokva, hogy mindent teszünk a csoportba, és akkor olvassátok és oldjátok meg.”

„Az online oktatás kezdetekor kellett csináljunk Facebook fiókot, mert ott küldték a leckéket, de ő még 12 évesen kicsi ahhoz, hogy ott egyedül bejelentkezzen ilyen-olyan felületekre.”

„Itt ez volt a legnagyobb gond, hogy túl kicsik voltak ahhoz, hogy közösségi médiás felületen fent legyenek.”

1.2.1. Idegenekkel való interakció

A közösségimédiás felületeken való aktív részvétel problematikája a szülői narratívák értelmezésében messzemenően túlmutat egyszerű digitális nevelésen, a gyermeknevelés több területére is kiterjed, a szülői mediáció tágabb fogalomkörébe illeszkedő jelenséggé válik. Az ide sorolt 25 kijelentés közül 11 esetben, vagyis majdnem a kategóriát alkotó kijelentések felében a szülők az idegenekkel való interakciók veszélyét nevezték meg. Egyrészt a digitális személyiség mögött rejlő, esetenként nehezen beazonosítható valódi profilok problémáját, másrészt kifejezték aggodalmukat arra vonatkozóan, hogy a gyermekek saját felhasználói fiókjaiból kezdeményezett vagy folytatott beszélgetések fölött nincs teljeskörű szülői kontroll lehetőség. Az online térben való hamis személyiségépítés veszélyét két aspektusból is megvilágították a megkérdezettek. Egyrészt kiemelték annak a veszélyét, hogy a gyermekek olyanokkal kerülhetnek interakcióba, akik hamis profil mögé rejtőzve másítják el személyiségüket, másrészt gyermekek saját hamis önkép építésének lehetőségére is utalást tettek. Az alábbiakban ezt a kifejtett gondolatmenetet jelenítem meg a kivonatolt kijelentések bemutatásával:

„Másik születési adatot ír be és mondjuk létrehoz valahol egy profilt.”

„Vagy például bejelentkeznek különböző oldalakra és chatelnek idegenekkel és ez is veszélyes lehet, hogy megadják a személyes adataikat és feltesznek a Facebookra mindent magukról, elérhetőségeket és bármit, idegenekkel is tárgyalhatnak, amiből rossz dolgok is kikeveredhetnek.”

„Facebook Messengeren megismerkedhetnek olyannal, aki nem hozzájuk illő vagy mutathatja magát másnak, a gyerekek nem tudják, küldeni magukról fotót, megmondják, hogy hol laknak. Sok pedofil az interneten ismerkedik, gyerekrabló, sok rossz ember van, van a felnőttek között is, hogy bankkártyát adnak meg, mert azt hiszik, hogy azt úgy kell. Elmondhatják, hogy mikor vannak egyedül, el is lophatják őket, mert azt is tudhatják, hogy mikor nincs otthon a szülő.”

„Ilyen online játékon játszott, ott volt egy ismerős kislány, de te azt honnan tudod, hogy ismerős kislány vagy nem, bárki bárminek kiadhatja magát egy online játékban.”

„Ha idegen ír, akkor ne válaszoljon, ilyen eset is volt, hogy megijedve jött, hogy nézd meg, hogy ez a bácsi fel akar venni, és volt olyan üzenet is, hogy meg szeretnélek ismerni és nagy megijedve jött.”

1.2.2. A digitális térben történő fényképmegosztás

Az idegenekkel való beszélgetés veszélyéhez szervesen hozzátartozhat, mégis 5 állításban is explicit módon kiemelték a szülők az online térben történő fényképmegosztás potenciális veszélyét. Ez arra enged következtetni, hogy a szülők digitális kompetenciái és veszélyérzékelési képességei kiterjednek a digitális térben való megosztott képek visszavonhatatlanságára, azok gyors és nehezen megakadályozható terjedésére, illetve az online tér fizikai térrel szembeni nyilvános jellegére:

„Én úgy gondolom, hogy például semmiképp ne rakjon ki a gyerek provokatív képet, vagy sokszor látom, hogy a szülők kipakolnak például táncos videókat, amin a gyerek nagyon cuki, de ennek megvan a hátulütője, hogy mindenki láthatja, olyan ember is láthatja, aki kihasználná.”

„Nem szoktam megengedni máskülönben, hogy nagyon kihívó képeket kitegyen vagy olyan fotókat megosszon, ami nem az ő korosztályának megfelelő.”

1.2.3. A közösségi média hatása a gyermekek életpályájára

A közösségimédiában való aktív részvételnek egy tágabb értelmezési keretbe foglalt aspektusára is felhívják a szülők a figyelmet az alkategóriába kivonatolt 6 kijelentés esetében, amely, amint már említésre került, túlmutat a digitális veszélyeken és a szülők digitális nevelési és szabályozási kísérletein. Az online tér ebben az esetben médiumként, közvetítőként, csatornaként van jelen és az onnan induló veszélyek a fizikai térbe tevődnek át, egy másik veszélykategóriát megalkotva. Ez a fajta veszélyérzékelés a gyermeknevelés más területeire is kiterjed, a gyermekek hosszútávú, jövőjére vonatkozó tényezőket befolyásolja. Jelen esetben is érvényesíthető az első kategória elemzésekor felvezetett gondolatmenet, miszerint a szülők veszélyt látnak abban, hogy a gyermekük kikerül arról olyan szocializációs pályáról, amelyet a szülők még tudnak felügyelni és adott esetben szabályozni. Fontos figyelmet fordítani a kijelentésekben megfogalmazott gondolatok módjára is, szembetűnő, hogy legtöbb esetben a szülők ködösen fogalmaznak, a pontos veszélyek megnevezését kerülik: „valamibe keveredik”. Ez leginkább annak tudható be, hogy a szülő nem minden esetben tudja beazonosítani ezt az új helyzet termelte digitális veszélyt és annak tényleges lehetőségeit, azonban megfogalmazza az aggályait, érzéseit azzal kapcsolatban, hogy olyan helyzetekbe kerülhetnek a gyermekek, amelyek egyrészt a hagyományos erkölcsi tanításokkal ellentétes érték képviseléssel rendelkeznek, másrészt mindenképp negatív hosszú- és rövidtávú hatásokkal azonosíthatók. Ismételten megfigyelhető a digitális térben szerzett tapasztalatok valós, fizikai térbe való átültetése, mint egy jelentős veszélyforrás más nézőpontból megvilágítva.

„Attól tartok, hogy nehogy valamibe belekerüljön.”

„Én ezektől tartok, az ilyenektől, hogy nehogy a jó Istenért valamibe belekeveredjen és valamit csináljon magával.”

„Hát bárki elcsábíthatja, bármivel, bármibe bele lehet ráncigálni főként a 12 éves korosztályt, vagy akár ismerősök is.”

„Olyan dolgokkal találkozhat, mind ilyen gyilkosság, rossz bandába belekeveredés, a rosszba beleviszik, az alkohol, és szerintem onnan ezt meg tudják tanulni. Sokszor olyan dolgok vannak ott, na meg milyen a gyermek, azt gondolja, hogy ha nem azt csinálom, ami ott van, akkor belőlem nem lesz semmi, mert ott csak ez megy: az alkohol, a drog, a verekedés, a másik kihasználása, az erőszak. Tud onnan tanulni rossz dolgokat, jót onnan nem tud tanulni, mert nincs mit, csak a rosszat.”

A kijelentések mennyiségének tekintetében a második legnépesebb kategória kijelentéseiről elmondható, hogy egy kiemelt jelentőségű veszélyre hívják fel a figyelmet, a közösségi média használatával kapcsolatban. Saját értelmezésem szerint a vírushelyzetben bevezetett online oktatás szoros összefüggésben áll az V-VIII. osztályos gyermekek saját közösségi média profiljainak létrehozásával. Az online oktatási platformok kiegészültek közösségimédiás felületek nyújtotta lehetőségekkel, azonban a tanulási célra létrehozott profilok szórakoztató, kapcsolatteremtő és kapcsolatfenntartó funkciójából is részesülnek a gyermekek. A megkérdezett szülők elmondása szerint a legnagyobb veszélyforrást az ismeretlenekkel való kommunikáció (és főként annak nehezen kontrollálható jellege) jelenti, de külön kiemelésre került az interneten megosztott fényképes tartalmak terjedésének és visszavonhatatlanságának veszélye is. Az interjúalanyok egy másik, a gyermek teljes életpályájának és jövőbeli szocializációs lehetőségeinek tekintetében megfogalmazott veszélyre is rámutattak, hogy az interneten szerzett információk és ismeretségek által a gyermekek valós fizikai veszélyeknek való kitettsége is érdemben megnő.

Irodalomjegyzék

- Albert, O. (2017): Az internet, mint szocializációs közeg. In: Biró A. Z., Bodó J. (szerk.) Internet az iskolában, internet a családban. A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Csíkszereda, Státusz Kiadó. pp. 236-238.
- Antal-Bartalis, I. (2012): Az Internet-használat szerepe a kapcsolati tőke alakításában. In: Bodó J. (szerk.) Esély vagy veszély? A média hatása gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda, Státusz Kiadó, pp. 262-277.
- Bagoly, A. (2018a): Az autoritativ szülői stílus megjelenési formái a szülői szabályozási gyakorlatban. Tudományos Diákköri Konferencia, Csíkszereda, kézirat.

- Bagoly, A. (2018b): Az autoritatív szülői stílus megjelenési formái a szülői szabályozási gyakorlatban. *Pro Scientia Ruralis. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány*, 3(2018/1): 71-86.
- Bagoly, A. (2019a): Szülői félelmek a családi mediáció kontextusában. Tudományos Diákköri Konferencia, Csíkszereda, kézirat.
- Bagoly, A. (2019b): Szülői tájékozottság, önszabályozás, büntetés: az autoritatív stílus jegyei. In: Biró A. Z., Bodó J., Székely K. K. (szerk.) *Család – Iskola – Média. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Csíkszereda, Státus Kiadó, pp. 132-142.
- Bagoly, A. (2019c): Szülői félelmek a családi mediáció kontextusában. *Pro Scientia Ruralis. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány*, 4(2019/1-2.), pp. 58-67.
- Biró, A. Z. (2016): Attól függ, kinek minek írunk... A digitális nyelv hatása székelyföldi iskolások nyelvhasználatára. In: Biró A. Z., Bodó J. (szerk.) *Internet-Iskola-Anyanyelv. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Csíkszereda, Státus Kiadó, pp. 72-113.
- Bodó, J. (2017b): Internet és nyelvhasználat. Megközelítési lehetőségek az elméleti paradigmaváltás tükrében. In: Biró A. Z., Bodó J. (szerk.) *Eszközök és tartalmak. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Csíkszereda, Státus Kiadó, pp. 211-220.
- Kutrovácz, K. – Balogh, T. – Wittinger, B. – Király, G. (2018): A technológiával kapcsolatos szülői mediáció. Szisztematikus empirikus áttekintés a 2007 és 2017-es évek között megjelent tanulmányok alapján. *SOCIO.HU: TÁRSADALOM-TUDOMÁNYI SZEMLE*, (4), pp. 47-69.
- Kutrovácz, K. (2022): Parental mediation of adolescents' technology use. In: Unequal parenting practices. Intersections. *East European Journal of Society and Politics*. 8(2022/3), pp. 99–117.
- Clark, L. S. (2011): Parental Mediation Theory for the Digital Age. *Communication Theory*, 21(2011/4), pp. 323–343.
- Szőcs, E. (2017a): A digitális nyelv hatása az anyanyelvre. Grafikus jelek. In: Biró A. Z., Bodó J. (szerk.) *Eszközök és tartalmak. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Csíkszereda, Státus Kiadó, pp. 197-202.
- Szőcs E. (2017b): A digitális nyelv hatása az anyanyelvre. In: Biró A. Z., Bodó J. (szerk.) *Internet az iskolában, internet a családban. A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. Csíkszereda, Státus Kiadó, pp. 207-216.

- Sasson, H., - Mesch, G. S. (2019). Parental mediation. *The international encyclopedia of media literacy*, 1-6.
- Symons, K. – Ponnet, K. – Walrave, M. – Heirman, W. (2017a): A qualitative study into parental mediation of adolescents' internet use. *Computers in Human Behavior*. kézirat
- Symons, K. – Ponnet, K. – Emmery, K. – Walrave, M. – Heirman, W. (2017b): Parental Knowledge of Adolescents' Online Content and Contact Risks. *J Youth Adolescence*, 46: 401–416.
- Symons, K. et al (2017c): A Factorial Validation of Parental Mediation Strategies with Regard to Internet Use. *Psychologica Belgica*, 57(2), pp. 93–111.
- Warren, R. (2020): Parental mediation of media use and effects. *The international encyclopedia of media psychology*, 1-11.
- Zaman, B. - Mifsud, C. L. (2017): Editorial: Young children's use of digital media and parental mediation. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 11(3).

Abstract

"The issue of parental mediation of children's use of technology has become increasingly prominent in recent years in both academic and policy discourse (Kutrovácz et al., 2018:47)." The theory of parental mediation refers to parental efforts and attempts to mitigate and prevent potential risks associated with children's digital media use. The main objective of my exploratory research is to investigate the mothers of primary school children living in a small urban setting in Szeklerland regarding their perceptions of the dangers they perceive during their children's use of the internet and ICT devices. My aim is to identify, through semi-structured interviews, the dangers that the interviewees perceive in their regulatory practices, following an inductive research strategy. Of the threats identified, two are discussed and presented in more detail in the study.

Keywords: parental mediation, perception of danger, inductive research, parents in Szeklerland